

Ljubav kao lingvistički i emocionalni koncept

Brajković, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:392568>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za kulturalne studije

Akadska godina: 2014/2015

Mentor: dr. sc. Benedikt Perak

Studentica: Ana Brajković

ZAVRŠNI RAD

Ljubav kao lingvistički i emocijski koncept

(Napomena: Svi citati iz literature na engleskom moj su vlastiti prijevod)

U Rijeci, 2015

SAŽETAK

Ovaj se rad bavi konceptom ljubavi čiju analizu podupire teorija jezika i emocija. Metoda koja je primijenjena jest tekstualna analiza teorija koje podupiru ideje i zaključke te lingvistička analiza tj. primjena korpusne lingvistike u analizi leksema „ljubav“.

Ovakav pristup pretpostavlja višedimenzionalnost spomenutog koncepta te nužnost mnogih teorija u razumijevanju utjecaja jezika na misli i ponašanje. Tri su pristupa oko kojih se centrira ova analiza: neurobiološki (procesi u tijelu i umu), kulturološki (jezično definiranje emocija unutar kulture) i psihološki (općenito poimanje koncepta te zaključci). Cilj je rada bolje razumjeti i uputiti na nužnu povezanost tri navedena pristupa analizi leksema „ljubav“ te neodvojivost uma, tijela, jezika i emocija.

Ključne riječi: jezik, (kognitivna) lingvistika, kategorija, neuralna teorija, emocije, ljubav

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. JEZIK.....	5
1.1. Oblikuje li jezik naše misli?	5
1.2. Evolucija.....	6
1.3. Neuralna teorija metafore: George Lakoff.....	8
1.4. Kognitivna lingvistika	9
1.4.1. Kategorija	10
1.4.2. Konceptualna metafora.....	11
1.4.3. Konceptualna metonimija	11
2. EMOCIJE.....	13
2.1. Charles Darwinova teorija	13
2.2. James-Lange teorija.....	13
2.3. Cannon-Bard teorija	14
2.4. Schachter-Singer teorija	14
2.5. Sigmund Freudova teorija	15
2.6. Ima li općih (svima svojstvenih) emocija?	15
2.7. Konstruiranje emocija: Model konceptualnog djelovanja.....	16
2.8. Što su uopće emocije?.....	17
3. NEUROBIOLOŠKI PRISTUP	20
4. LJUBAV.....	22
5. KORPUSNI PRISTUP	24
5.1. Analiza leme LJUBAV	25
ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA:.....	34
IZVORI:.....	34

UVOD

Koristeći se raznim teorijama te primjenom metode analize korpusa hrvatskog interneta u ovom ću radu istražiti koncept „ljubavi“ u sklopu teorija o jeziku i emocijama.

U prvom ću dijelu rada navesti neke teorije o jeziku kako bih pružila uvid u važnost poznavanja funkcioniranja jezika te povezanosti s kognitivnim procesima ljudskog mišljenja. Zanima me ima li i, ako ima, koliki je utjecaj jezika na procese u ljudskom umu, ali i obratno. Nakon toga napraviti ću uvod u evoluciju jezika te navesti neke od najvažnijih autora koji su se njome bavili. Zatim slijedi poglavlje o „Neuralnoj teoriji metafore“ Georga Lakoffa čiji je cilj razumijevanje načina na koji se metafore konstruiraju u ljudskom mozgu i unutar jezika. Nakon toga slijede pod-poglavlja o kognitivnoj lingvistici te istaknutim konceptima koji su za nju važni kao što su kategorija, konceptualna metafora i metonimija. Poslije poglavlja o jeziku slijede emocije, sljedeća važna referentna točka u analizi u kojoj ću izložiti temeljne teorije te pitanja kao što su: ima li svima svojstvenih emocija, kako se one konstruiraju te što one zapravo jesu. To poglavlje vodi do poglavlja o ljubavi, glavnom predmetu ovog istraživanja. Nakon što definiram ljubav, doći ću do neurobiološkog aspekta vezanog uz misli i emocije, a zatim i do lingvističkog pristupa u kojem se nalazi praktični dio rada. U njemu se služim korpusom tekstova hrvatskog interneta unutar kojeg istražujem i analiziram ljubav kao leksem, tj. kao kategoriju te njene suodnose i korelaciju s drugim riječima unutar hrvatskog jezika. Na kraju slijedi zaključak u kojem sažimam cijeli rad te predlažem moguće teme za daljnje istraživanje. Cilj je ovog rada, osim pružiti plodno tlo za daljnje i opsežnije istraživanje o emocijama kao složenim procesima usko vezanima u jezik, jest povezati neurobiološki, psihološki i kulturološki pristup u bavljenju konceptom „ljubavi“.

1. JEZIK

1.1. *Oblikuje li jezik naše misli?*

O tome oblikuje li jezik percepciju svijeta te naše misli bavi se sve više teoretičara i znanstvenika na polju lingvistike. Lera Boroditsky¹ (2001) jedna je od njih te u članku „How Language Shapes Thought: The languages we speak affect our perceptions of the world“ iznosi ideju kako jezici koje govorimo nisu puki instrumenti ili sredstvo komunikacije, već da imaju puno dublje značenje.

Odmah na početku članka daje primjer djevojčice koja se u prostoru savršeno snalazi s obzirom na kardinalne strane svijeta za razliku od većine ostalih ljudi za koje se snalaženje u prostoru temelji na konceptualnim okvirima 'lijevo', 'desno', 'gore', 'dolje', itd.

Prema autorici, različiti jezici mogu uzrokovati različite kognitivne sposobnosti, a čak se i zalaže za teoriju da materinji jezik oblikuje način mišljenja.

U početku ovog rada nameće se pitanje zašto je uopće važno istraživati korelaciju jezika i misli. Smatram da je to zato što rezultati mogu pružiti detaljan uvid u bolju konstrukciju realnosti pa čak i evolucije, te u bliže saznanje o korijenima jezika, društva i kulture općenito. Jezik možemo shvatiti kao proizvod, a mozak kao tvornicu u kojoj se događaju svi procesi koji su potrebni za njegovu produkciju. Između ostalog, jezik je sredstvo komunikacije, a ona je ključna za ljudsko preživljavanje i opstanak, kao što je i kod mnogih drugih živih bića. Jezik pomaže živjeti i preživjeti.

Kako su ljudi jedinstveni, tako su i njihovi jezici, a svaki od njih ima vrlo različite zahtjeve od govornika i govornik od jezika, Boroditsky (2001) smatra da se uz pomoć jezika konstruiraju čak i oni najvažniji i najosnovniji aspekti ljudskog života kao što su poimanje vremena, prostora, odnosa s okolinom i drugo. Ono što je najvažnije jest da se putem jezika kreira znanje. Na kraju svega, jezik je ono što nas čini drugačijima od svih drugih živih bića. Lera u svom članku piše o jednom istraživanju koje je radila s kolegicom Alice Gaby sa sveučilišta u Kaliforniji. Pripremile su nekoliko setova slika koje ukazuju na „vremensku progresiju“. Istraživanje su provele na ljudima nekoliko jezičnih skupina, no jedna je od tih

¹ Lera Boroditsky docent je kognitivne psihologije na sveučilištu u Stanfordu. Njezino polje rada je široko te obuhvaća kulturalnu i kognitivnu psihologiju, a posebice se fokusira na korelaciju i interakciju jezika, kognicije i percepcije. Njezina istraživanja uključuju teorije, spoznaje i metode iz lingvistike, psihologije, psiholingvistike, kulture, neuroznanosti i antropologije.

skupina pokazala zanimljivije rezultate od drugih. To su govornici Kuuk Thaayorre² jezika. Dok su govornici engleskog poredali slike s lijeva na desno, dakle vrijeme se prema njima kronološki kreće s lijeva na desno, govornici Kuuk Thayorre jezika poredali su slike ovisno o tome prema kojoj su strani svijeta bili okrenuti. Kada su biti okrenuti prema jugu, slike su poredali s lijeva na desno, a kada su bili licem okrenuti prema sjeveru, vrijeme je za njih počelo teći u drugom smjeru – s desna na lijevo. Uglavnom, vrijeme se uvijek kreće od istoka prema zapadu. Podrazumijeva se da su instinktivno znali gdje se nalazi koja strana svijeta u svakom trenutku s obzirom na njihovu instinktivnu vezanost s prirodom. Dakle, čak ni ustaljeno poimanje vremena uobičajeno među govornicima npr. hrvatskog jezika nije univerzalno u svijetu. Isto tako budućnost nije za sve naprijed, niti je prošlost obavezno iza. Lijevo i desno također su vrlo detaljno konstruirani i strukturirani koncepti i ljudi se ne rađaju s razumijevanjem gdje se koje nalazi. To pokazuje činjenica da svi od malena učimo gdje je 'lijevo', a gdje 'desno'. Još u vrtićkoj dobi uče nas koja je ruka. Također, s prvim satovima povijesti u osnovnoj školi uče nas kako se povijest (prošlost) nalazi iza nas i na vremenskoj crti uvijek lijevo, a budućnost je na desno.

1.2. *Evolucija*

Jezik je jedinstveni mehanizam koji ljude razlikuje od životinja, iako ne treba zanemariti činjenicu i postojanje njihove vlastite komunikacije. S druge strane, smatra se da je jezik napredniji te da je doveo ljude do mnogo većih otkrića i napredaka nego što je bilo koja druga vrsta komunikacije dovela neka druga bića.

„[...] jezik je evoluirao primarno kao sredstvo društvene integracije, odnosno kao sredstvo razmjene informacija o društveno relevantnim činjenicama u zajednicama kakve su postojale u vrijeme prvobitnih genetski modernih ljudi“ (Matasović, 2011:58)

Prema Ranku Matasoviću³, profesoru i znanstveniku sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu, jezik je nastao u svrhu društvene komunikacije i interakcije te je poseban po tome što ga niti jedno drugo biće nije razvilo na sličan način:

² Jezik australskoj plemena Thaayorre

³ Osim Matasovića, evolucijom jezika bavili su se i drugi važni teoretičari kao što su Tomasello, Michael: „Constructing a Language“ (2003) i "Culture and Cognitive Development" (2000), Pinker, Steven: „The language instinct“ (1994), Dunbar, R. I. M. „Grooming, gossip and the evolution of language“ (1996), Deacon, Terrence William „The symbolic species : the co-evolution of language and the brain“ (1997) i mnogi drugi.

„[...] niti u jednom do sada proučenom sustavu životinjske komunikacije nije uočeno postojanje semantičkih odnosa i struktura [...] samo u ljudskom jeziku postoje složeni logičko-semantički odnosi ugrađeni u značenje riječi [...] uspostavljanje značenjskih odnosa putem metafore prožima svaki ljudski jezik, no nije zabilježeno u sustavima životinjske komunikacije [...]“ (ibid, 2011:39)

Matasović preferira tumačenje postanka jezika u smislu da je on nastao u svrhu „kohezije društvene zajednice“ kako bi ona postala zaseban entitet drugačiji od drugih zajednica drugih živih bića koja nisu ljudi.

[...] prvo, jezik je obilježje samo ljudske vrste, u smislu vrste *homo sapiens sapiens* i nema nikakva razloga da se jezik usporediv s ljudskim pripiše drugim vrstama primata ili hominida na čovjekovu genealoškom stablu. Drugo, jezik je evoluirao u sferi društvene interakcije u procesu koji je nužno morao dovesti do nastanka mnoštva jezika, od samoga nastanka ljudske vrste.“ (ibid, 2011:34)

Autor također navodi četiri uvjeta koja su bila potrebna za evoluciju modernog ljudskog jezika. Kao prvo i najvažnije, autor kaže da je „moralo doći do nekih neurofizioloških promjena“. Te su promjene uključivale prilagodbe tijela zahtjevima ljudskog opstanka i komunikacije. Da bi ljudi počeli govoriti, potrebne su bile promjene koje će dozvoliti 'glasanje' koje do tada nije bilo poznato. Promjene su se počele događati oko prije 150.000 godina kroz dugi životni vijek te nisu bile nagle i trenutne, a uključivale su nužnost za „upravljanje govornim organima, svjesnu kontrolu disanja prilikom govora, proizvodnju zvuka podesnog za iskorištavanje u jeziku, te percepciju karakterističnih zvukova od kojih se sastoji ljudski govor“ (ibid, 2011:37).

Nadalje, za evoluciju modernog ljudskog jezika važna je gramatika koja ga razlikuje od životinjskih sustava komunikacije. Poznavanje i korištenje gramatike te „kognitivna sposobnost rekurzije, potencijalno beskonačnog ponavljanja istorodnih elemenata“ (ibid, 2011:38).

Zatim, iako i ljudska i životinjska komunikacija dijele sposobnost semiotike, samo u ljudskom jeziku postoje semantika, logika, metafora, metonimija itd.

Posljednja je „teorija uma“ što je „sposobnost promatranja drugih pojedinaca iste vrste kao osoba s vlastitim mentalnim sadržajima“. Točnije, to se odnosi na društveno i inteligentno učenje s razumijevanjem te mogućnost stavljanja u 'tuđe cipele'. To znači da možemo shvatiti da postoje iskustva, vjerovanja, obrasci kulture i pogledi na svijet koji su drugačiji od naših,

ali da pritom ne gube na svojoj relevantnosti. „Teorija uma“ važna je i zbog toga što ukazuje na to da se na taj način možemo staviti u tuđu perspektivu iz koje stvaramo vlastita nova iskustva koja bi nam mogla ubuduće poslužiti.

Već sada možemo zaključiti da je jezik jedinstvena ljudska sposobnost te da se kultura uči i prenosi putem jezika. On u sebi čuva način mišljenja, kulturu, mentalitet i mnoge druge karakteristike ljudskih društava. Dakle, izumre li neki jezik s njim će izumrijeti i kultura tog naroda. Zaključak je da ljudska kultura ne bi postojala bez jezika jer igra ključnu ulogu u održavanju i stvaranju veza i odnosa među nositeljima te kulture. Za stvaranje novih kulturnih obrazaca jezik je neophodan kao vrlo slobodan, kreativan, fleksibilan, raznolik i kompleksan sustav značenja.

1.3. Neuralna teorija metafore: George Lakoff

Lakoff (2009) se u svom tekstu „The Neural Theory of Metaphor“ pita kako su metafore povezane s mozgom. Prema njemu, teoriju metafora treba proučavati sa stajališta mozga koji je glavni akter u cijeloj priči.

„[...] Misao je fizička. Ideje i koncepti koji je stvaraju fizički su 'izračunati' putem mozgovnih struktura [...] Sve što znamo, znamo zahvaljujući našim mozgovima. Naši fizički mozgovi omogućuju naše koncepte i ideje; sve što možemo zamisliti omogućeno je i uvelike ograničeno prirodom naših mozgova“ (Lakoff, 2009: 18).

Neuralna teorija jezika (NTL) „kombinira znanstveno dokazano sa povezanim hipotezama temeljenim na neuralnim proračunima“ (ibid, 18). Ovoj teoriji cilj je shvatiti kako funkcionira ljudski mozak, počevši od njegove strukture pa sve do kemijskih i drugih procesa koji se u njemu događaju. Dakle, polazište je neuralne teorije jezika vrlo konkretno, objektivno i znanstveno, te zanemaruje subjektivna ljudska iskustva. Važne su referentne točke neuralne teorije kognitivno-lingvističke znanosti i njihove teorije. U sklopu ove teorije važno je spomenuti i „neuralne neurone“. Oni se pokreću kada sami sudjelujemo u nekoj akciji, ali što je još važnije i onda kada samo promatramo neku akciju; oni su „multimodalni“, tj. aktivni su čak i pri samom zamišljanju neke akcije. Na primjer, želi li rukometaš naučiti kako pogoditi gol iz skoka može to naučiti promatrajući neku utakmicu ili trening. Ukratko, kako tvrdi Feldman „ako ne možete zamisliti da netko podiže čašu, ne možete ni razumjeti značenje toga da je -netko podigao čašu-“ (Lakoff, 19). U tome leže dokazi da korištenjem jezika aktiviramo

određene neurone i ostala područja u mozgu koja su potrebna za percepciju događaja ili stvari. Ukratko „aktivacija neuralnih simulacija konstituira značajne misli“ (Lakoff, 19).

Očito je da jezik nije jednostavna, strogo organizirana pojava, već je duboko ukorijenjen u društvo, počevši od Homo Sapiensa, ali i fleksibilan, te je strukturiran i povezan s neuralnim aktivnostima i našim iskustvima te okolinom.

Prema Feldmanu (2006:3) „neuralna teorija jezika temelji se na dvama jednostavnim i međusobno povezanim principima: 1) Jezik je strukturirana neuralna aktivnost; 2) Jezik je neodvojiv od mišljenja i iskustva (u Štrkalj Despot, 2013:158). Jasno je da je jezik funkcija mozga. Ako mozak upravlja tijelom, tada ne možemo odvojiti proučavanje tijela od proučavanja mozga. Svako iskustvo koje proživljavamo svojim umom i tijelom također je povezano s jezikom – sve je to zajedno jedan cirkularni proces. Dakle, jedna misao nikada nije univerzalna i neovisna o drugim mislima i procesima; ona uvijek nastaje u komunikaciji i razmjeni poznatih informacija s drugim postojećim mislima: „Upravo zbog razvedene povezanosti i obilate aktivnosti ne može postojati izolirana ili potpuno apstraktna misao – jedna ideja automatski aktivira druge i uvijek je kontekstualna“ (Feldman 2006: 38 u Štrkalj Despot, 2013:151).

Uz sve to, vrlo je važno objasniti i razumjeti neke osnovne postavke kada se jezik proučava u sklopu funkcije mozga. Štrkalj Despot (2013) kaže da je kategorizacija neizbježna i neophodna za poimanje i shvaćanje načina na koji funkcionira um, ali i svijet oko nas. Uz pomoć kategorizacije spoznajemo, stvaramo iskustva, mišljenja, koncepte itd. Koncepte stvaramo samo u odnosu prema vlastitom biću; oni nikada nisu izolirani i neovisni od konteksta, nego su uvijek stvoreni u njihovoj konstrukciji; nikada nisu samo reflektivne cjeline koje preslikavaju dio stvarnosti, već se oblikuju u odnosu na kontekst, um i tijelo.

1.4. Kognitivna lingvistika

Kognitivna lingvistika jedan je od osnovnih pristupa proučavanju jezika u današnje vrijeme. Ona se bavi istraživanjem načina na koji jezik djeluje kao sustav kojemu je polazište u kognitivnim sposobnostima svakog čovjeka. Jezik prema kognitivnoj lingvistici nikako nije zatvoreni sustav znakova, već je čvrsto povezan s našom mentalnom strukturom, iskustvom, mišljenjem, kulturom, poimanjem i pogledom na svijet. Prema Hrvatskoj Enciklopediji kognitivna lingvistika je:

„[...] pristup jeziku koji jezik promatra kao dio ljudskoga kognitivnoga (spoznajnoga) sustava i proučava ga u sprezi ponajprije s percepcijom, mišljenjem i razumijevanjem, s kojima je u izravnoj i neprekidnoj interakciji. [Kognitivna lingvistika] jezik određuje kao riznicu znanja o svijetu, odnosno kao strukturiranu skupinu značenjskih kategorija“⁴.

Postoje tri pretpostavke kognitivne lingvistike: „1) znanje jezika izrasta iz njegove uporabe, 2) jezik nije samostalna kognitivna sposobnost, već je u uskom međuodnosu s ostalim kognitivnim sposobnostima i domenama znanja, 3) gramatika je konceptualizacija“ (Geld, 2006:187).

Očito je da ona osvjetljuje semantičku važnost jezika pred sintaktičkom, tj. stavlja fleksibilno značenje ispred formalne gramatike s obzirom da je značenje relevantnije u opisivanju iskustvene dimenzije ljudske svijesti. Treća premisa tvrdi da je gramatika konceptualizacija, dakle čak ni ona ne može biti svedena na čvrstu, formalnu i nepromjenjivu strukturu. Naše se praktično znanje o stvarima i događajima oblikuje u znakovni sustav u svrhu daljnje interakcije. Jezik je prema kognitivnoj lingvistici „spremište svjetskog znanja, strukturirana zbirka smislenih kategorija koje nam pomažu nositi se s novim iskustvima i pohraniti informacije o starima“ (Geeraerts i Cuyckens, 2007:6). Jedno od najvažnijih postavki kognitivne lingvistike jest to da „lingvističko znanje ne uključuje samo znanje jezika, nego i znanje o svijetu koji je posredovan jezikom“ (ibid, 7).

1.4.1. Kategorija

U sklopu kognitivne lingvistike važno je i nužno spomenuti i objasniti koncept kategorije. Prema „Kratkom pojmovniku kognitivne lingvistike“ (Kružić, Lovrić, Maksimović, 2010) i kognitivnom pristupu kategoriji one nisu striktno razgraničene kao što je to u objektivističkom pristupu⁵. Granice se kategorija preklapaju te zadiru jedna u drugu, a „članovi iste kategorije prema kognitivnom pristupu nemaju ni jednak status“ (ibid, 14). Kategoriju možemo zamisliti kao kružnicu u čijoj se središnjoj točki nalazi prototip, najreprezentativniji član i uzor, a na periferiji se nalazi periferni član koji je najmanje reprezentativan za tu kategoriju: „Rubni su članovi kategorije motivirani prototipnim primjerkom, tj. među njima postoje jasne motivacijske niti“ (ibid, 14). Takva se kategorija još

⁴ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32240>

⁵ U objektivističkom pristupu kategorija se definira kao „viši rodni pojam koji sadržava općenita svojstva i u nju se svrstavaju niži rodni pojmovi s manje općenitim svojstvima“ (Kružić et.al. 2010:13)

zove „radijalna kategorija“ zbog svog ustroja⁶. O tome kakav tj. koji će biti prototip, a koji njegovi periferni članovi u velikom dijelu ovisi o općem ili enciklopedijskom znanju (znanju o svijetu), tj. kulturi, znanju, iskustvu i pogledima na svijet. Na primjer, dok je prototip pozdrava u nekim kulturama naklon, u drugima je rukovanje, u trećima je poljubac u lice i tako dalje. Ukratko, „kategoriziranje je proces s pomoću kojega prepoznavamo i razumijevamo koncepte i iskustva“ (Štrkalj Despot, 2013:152).

1.4.2. Konceptualna metafora

Konceptualna je metafora „kognitivni mehanizam pomoću kojeg se teško dostupni (apstraktni) entiteti konceptualiziraju preko lakše dostupnih (konkretnih) entiteta“ (Kružić, et.al., 2010:27). Ona povezuje izvornu i ciljnu domenu. Njena „formula preslikavanja“ glasi $X = Y$, no ne može biti $Y = X$, s tim da je X izvorna domena, a Y ciljna (izvorna domena je polazište i temelj koji sadrži informacije potrebne za ostvarivanje sličnosti s ciljnom domenom, a potonja je ona koju se opisuje uz pomoć metaforičkog preslikavanja). Na primjer, u konceptualnoj metafori „ljubav je slijepa“ jasno je da ljubav nema svoj fizički oblik, no ako uporabim opće znanje znamo da u ljubavi često zanemarujemo nedostatke osobe koju volimo, tj. potiskujemo ih i 'ne vidimo' stoga se tom činu daje metaforički označitelj 'slijepoće'. Dakle, metafora služi za preslikavanje i uspoređivanje neke kategorije uz pomoć druge. S druge strane, postoje „metafore sličnosti koje se temelje na fizičkoj sličnosti i zovu se slikovne metafore (Lakoff and Turner 1989, u Evans i Green, 2006:293). Konceptualne metafore su kompleksne i nastaju iz iskustva. Prema Evansu i Greenu (2010:297) Kövecses je naveo neke osnovne izvorne domene koje služe za stvaranje metafora. To su: „ljudsko tijelo“ (ti si moje srce), „životinje“ (vjeran kao pas), „biljke“ (on je još zelen), „hrana“ (ispeci pa reci) i „sile“ (pritišće me stres). Također postoje i najčešće korištene ciljne domene, a to su „emocije“ (potresena sam), „moral“ (dobar kao kruh), „misli“ (misli mi lete), „ljudski odnosi“ (vole se kao pas i mačka) te „vrijeme“ (vrijeme je novac).

1.4.3. Konceptualna metonimija

⁶ Radijalno znači „koji je usmjeren duž polumjera, iz središta ili prema središtu kruga“ (prema Hrvatskom jezičnom portalu)

Konceptualna metonimija povezuje koncepte, za razliku od metafore, unutar jedne domene: „Dok metafora mapira strukturu od jedne domene na drugu, metonimija je operacija mapiranja koja ističe jedan entitet referirajući se na drugi unutar iste domene (ili matrice domene)“ (Evans i Green, 2010:321). Formula preslikavanja metonimije je X stoji za Y. Ona služi za opisivanje bliske (ili direktne) veze između dva pojma. Y je u tom slučaju izvorna, a X ciljna domena. Prema Kružić et. al. (2010:30) kognitivna domena unutar koje se stvara metonimija ima dva dijela, to su : aktivna zona, koja je „ono područje domene na koje se metonimijskim iskazom cilja odnosno koji se želi označiti“, dok je pokretač „ono što se imenuje kada se želi aktivirati neka ciljna domena“. Dakle, metaforu i metonimiju možemo shvatiti kao oruđa kognitivne lingvistike koja se bavi procesima u mozgu koji su odgovorni za jezik i mišljenje. Poznavanje konceptualne metafore u kontekstu ovog rada služi kako bi se lakše razumjelo simboličko značenje koncepta ljubavi sa granicama koje nisu točno određene te su fleksibilne i zavisne o strukturi.

2. EMOCIJE

Koristeći se radom autora Shiota, M. i Kalat, J. „Emotion“ (2012) i K. Oatleya i J. M. Jenkins „Razumijevanje emocija“ (2007) navest ću nekoliko izvornih teorija emocija. Smatram da je važno dati uvid u sljedeće teorije jer su one integralni dio povijesti proučavanja emocija.

2.1. *Charles Darwinova teorija*

Iako laicima najpoznatiji kao biolog, Darwinov je utjecaj vrlo važan u polju psihologije. On je smatrao kako se živa bića integriraju u okolinu te da su i njoj prilagođena, a ne suprotno (da je okolina ta koja se prilagođava). U kontekstu emocija, Darwin se zalagao za mišljenje da emocije imaju adaptivnu funkciju. On se emocijama bavio najviše u smislu njihove funkcije u ljudskom preživljavanju i kao dokaza evolucije, no s druge strane tvrdio je da emocije nisu uvijek nužno funkcionalne, već se često manifestiraju kao navike „koje su tijekom naše evolucijske ili individualne prošlosti jednom bile korisne“ (Oatley, 2007:3). One se ponavljaju u obliku reakcija i refleksa na neke podražaje koji se očituju samo kao navika, a ne nužno kao korisni odgovori. Darwin emocije uspoređuje sa slijepim crijevom. S obzirom da je slijepo crijevo skoro pa beskoristan organ, siguran je da je ono ipak dio organizma s razlogom- imao je svoju funkciju koju je s evolucijom izgubio. Prema njemu, pokazivanje emocija ekvivalentno je korisnosti slijepog crijeva: „Darwin je tvrdio da prezrivo osmjehivanje, izraz lica kojim djelomice otkrivamo zube na jednoj strani, jest ponašanje zaostalo od režanja i pripreme na ugriz. Ova je priprema bila funkcionalna kod nekog našeg dalekog pretka, no sada više nije“ (ibid, 4). Dakle, prema Darwinu, emocije nisu razumske, već su samo pokazatelj evolucijskog slijeda tijekom kojeg su izgubile svoje prvotno značenje i očuvale su se kao pokazatelji životinjskog naslijeđa u ljudima: „Emocije se često smatraju djetinjastima, destruktivnima, neprijateljima racionalnosti“ (ibid, 5).

2.2. *James-Lange teorija*

Ovaj pristup proučavanju emocija svoje korijene vuče još iz 2. polovice 19. stoljeća. To je ujedno i jedna od prvih teorija unutar psihologije. Ova je teorija bila revolucionarna za uobičajeno mišljenje s obzirom na to da je predložila vrlo neuobičajen pogled na reakcije i

emocije: „James-Lange teorija obrće smjer uzroka i posljedice: Sami primijetite svoj napad, a tek onda osjetite ljutnju“ (Shiota i Kalat, 2012:14). Dakle, prvo se događaju fizički i fiziološki odgovori, a tek onda psihološki. Sukladno tome, njihova teorija nikako ne bi mogla pobiti nužnost fizioloških i fizičkih reakcija. Razlog naših osjećaja nisu objekti straha, već ono što o tom objektu tvori sliku kao nečega što treba izazvati određenu reakciju prilikom procjene situacije. U najužem smislu, ovo je formula teorije:

DOGAĐAJ → SPOZNAJA/PROCJENA → FIZIOLOŠKA PROMJENA I PONAŠANJE → OSJEĆAJ

2.3. Cannon-Bard teorija

Ova je teorija nastala početkom 20. stoljeća. Iako je nastala nakon James-Langove, nije bila naprednija, a čak je možda i, kako autori tvrde, bila još dalje od „zdravog razuma“. Kako god, ne smijemo je zanemariti jer je jednako važna u začecima povijesti istraživanja emocija. Prema ovoj teoriji ne postoji slijed odgovora kao kod prethodne teorije, već se sve reakcije odvijaju neovisno, ali u isto vrijeme. Dakle, pretpostavkom o situaciji odlučujemo i dolazimo do zaključka ima li ona kakve učinke na nas. Ako shvatimo da ima, tada počinjemo osjećati određenu emociju i istovremeno doživljavamo fizičku reakciju. Ukratko:

DOGAĐAJ → SPOZNAJA/PROCJENA
→ OSJEĆAJ
→ FIZIOLOŠKA PROMJENA I PONAŠANJE

2.4. Schachter-Singer teorija

Prema ovoj teoriji, koja je nastala početkom 2. polovice 20. stoljeća, emocija se temelji na 2 aspekta. To su fiziološko uzbuđenje i kognitivna oznaka. Tj. „fiziološko uzbuđenje koje često ide uz emociju esencijalno je za određivanje jačine emocionalnog odgovora, ali ne identificira emociju“ (ibid, 15). Dakle, većina emocija uzrokuje prilično slične fiziološke odgovore koje mi ne možemo raspoznati, tj. ne razaznajemo uz koju se emociju vežu. Stoga, ova teorija tvrdi da ne trebamo proučavati fiziološke odgovore, nego bismo se uz pomoć svih znanja koja posjedujemo trebali snaći u situaciji i saznati koju emocionalnu reakciju situacija traži: „[...]“

razlika između emocija je u aspektu kognitivnog uzbuđenja, a ne u osjećaju ili fiziološkim aspektima“ (ibid, 15). Ukratko:

DOGAĐAJ → FIZIOLOŠKA PROMJENA → SPOZNAJA/PROCJENA → OSJEĆAJ

2.5. Sigmund Freudova teorija

Freud je ponudio potpuno drugačiji pristup proučavanju emocija od onih koji su do tada postojali. Njegov je pristup psihoterapeutski, tj. psihoanalitički. On se usmjerio na posljedice i uzroke koji uokviruju određene emocije i psihološka stanja. Prema njemu, emocije su komplicirane te ih često nismo sami svjesni i zato nam je potrebna osoba koja će ih rasvijetliti i uvidjeti: „Neke emocije i njihova značenja postaju jasna samo kad ih izrazimo, kad o njima govorimo drugoj osobi ili kad o njima razmišljamo“ (ibid, 9). Kada emocije postanu problemi, preimenuju se u simptome koje treba razotkriti i liječiti: „Simptomi zadržavaju svoju emocionalnu osnovu, premda su često intenzivniji i trajniji od običnih emocija“ (ibid, 10). Prema Freudu, u našem se umu na nesvjesnoj razini događaju procesi i skupljaju misli koje ne možemo jasno razaznati. To su misli koje čovjek potiskuje jer se s njima ne može nositi pa nakon nekog vremena počinju stvarati probleme na psihičkoj razini te ometaju emocionalnu homeostazu.

2.6. Ima li općih (svima svojstvenih) emocija?

U vezi univerzalnih emocija postoje podvojena mišljenja stručnjaka. Jedni misle da se određene emocije pojavljuju u različitim kulturama na isti način, dok drugi vjeruju da je takvo što nemoguće te da su emocije specifični obrasci iskazivanja vlastitog stanja i mišljenja.

„Strastvena spolna ljubav (katkad također zvana romantična ljubav) opće je mjesto u različitim kulturama. Jankowiak i Fischer (1992) smatraju da se ona sastoji od spolne privlačnosti koja je u osnovi biološka i vjerojatno uključuje povišenu razinu fenilalanina u mozgu (Liebowitz, 1983). Doživljava se kao radosna i energizirajuća, a pokazuje se kroz udvaranje“ (ibid, 60).

U proučavanju „strastvene ljubavi“ (na zapadu) Oatley (2007) pronalazi da ljubav između dva partnera koju opisuju „privlačnost/obožavanje/ekskluzivnost“ jest emocija koja po svojoj

vrijednosti prednjači pred svim drugim emocijama, ali i drugim vrstama ljubavi. Takvu ljubav nazivamo romantična ljubav. Zapadna ili europska verzija romantične ljubavi oslikava zapadnu kulturu. Nju opisuju zaruke i brak, dominacija i podređenost, zaljublјivanje, podređivanje života i planova partneru.

„Jedno od privlačnih tumačenja je da se zapadna verzija zaljublјivanja pojavila u srednjovjekovnoj Europi, prešla Atlantski ocean, bila žudno prihvaćena u Hollywoodu, a tek se kasnije pojavila u takvim dojmљivim oblicima kao što je susret između Ellen Skinner i Floyd Johnsona⁷ u vlaku iz San Francisca“ (ibid, 61).

O takvoj su ljubavi pjesnici srednjeg vijeka pisali u svojim pjesmama. Ta se ljubav razvijala te vjerojatno, prošavši kroz mnoge prepreke i utjecaje vremena (i mjesta), oblikovala u ovu današnju. Ono što se iz toga može zaključiti jest da su ljubav i mnoge druge emocije podložne utjecaju društva i kulture, kulturnih koncepata, obrazaca i normi. S tog je stajališta teško pretpostaviti da su emocije univerzalne s obzirom na to da se razvijaju ovisno o cjelokupnom kontekstu (povijesnom, kulturnom, društvenom).

2.7. *Konstruiranje emocija: Model konceptualnog djelovanja*

Model konceptualnog djelovanja („Conceptual Act Model“) novi je način proučavanja emocija koji veliku pozornost pridaje djelovanju mozga pri konstrukciji emocija. To je konstruktivistički pristup. Emocije kao na primjer strah, sreća ili ljutnja odgovaraju „nizu mentalnih događaja koji proizlaze iz interakcije osnovnijih psiholoških sastojaka“ (Feldman Barrett, 2011:362). Prema ovom modelu emocije nisu biološki „ugrađene“ kroz dugi proces evolucije, već se konstruiraju u trenutku. Konstrukcija emocija ovisi o individualnim razlikama. Emocije, točnije mentalni proces u mozgu, prema ovom se modelu događaju u trenutku i posljedica su dva osnovna procesa:

„Psihološki i biološki osnovni sustav sisavaca koji proizvodi neke varijacije na pozitivna i negativna stanja (proizvodeći varijacije u „core affectu“) te ljudski konceptualni sustav za emocije (tj. ono što ljudi „znaju“ o emocijama) koji bi mogao postojati u ograničenim oblicima neljudskih velikih majmuna“ (ibid, 362-363).

⁷ priča o strancima koji su se na prvi pogled zaljubili prilikom jednog putovanja u vlaku te se ubrzo nakon toga vjenčali

Emocije prema ovoj teoriji nisu urođene ili prirodne, one su konstruirane. Osjećaji su varijabilni, kako diljem kultura, tako i među pojedincima iste kulture (iako u manjoj mjeri) ovisno o emocionalnom obrascu i aspektu života. Ovaj model veliku važnost pridaje jeziku i konceptima kao faktorima koji imaju ključnu ulogu u konstruiranju emocija. Slikovito, emocija je kompleksno jelo sačinjeno od raznih sastojaka koji se kombiniraju ovisno o potrebama kuhara, a ti su sastojci „psihološki primitivi“- oni ulaze u kombinacije ovisno o trenutku kako bi kreirali razne emocije tj. mentalna stanja. Dakle, ono što mi zapravo doživljavamo su afektivna stanja. Ona mjere neurofiziološke odnose prema okolini u određenom momentu. Svaki događaj iz okoline koji ima utjecaj na nečiju misao ili unutarnje stanje općenito može se nazvati afektom. To je unutarnje kodiranje informacije iz vanjskog svijeta. Ljudi prepoznaju svoje emocije i emocije na drugima zbog detaljno konstruiranog, unutar kulture dogovorenog, poimanja emocija putem jezika i kategoriziranja emocija (ranije u radu objašnjena je radijalna kategorija koja se može smjestiti u ovaj kontekst): „kategorizirati nešto znači dati nečemu smisao; znači odrediti što nešto jest, zašto jest i što učiniti s tim. Tada postane moguće donijeti razumne zaključke o toj stvari, predvidjeti kako najbolje reagirati te komunicirati naše iskustvo te stvari drugima“ (ibid, 364).

Dakle, kada osjetimo ljubav prema nekome znači da smo tada „konceptualizirali“ znanje koje smo stekli o toj pojavi: „koncept nam omogućuje donijeti razumne zaključke o tome što učiniti sljedeće i komunicirati s drugima na djelotvoran način“ (ibid, 365).

Ono što je važno jest da je prema ovom modelu jezik glavno sredstvo kategoriziranja iskustva emocija. S obzirom da su emocije kategorije koje su vrlo varijabilne i promjenjive ovisno o individui, kulturi ili situaciji, potrebni su označitelji u obliku riječi koje će uvijek jasno pokazati o kojoj se emociji radi. Ova teorija tvrdi da riječi koje označavaju emocije uvelike utječu i na njihovu percepciju i konstrukciju.

2.8. Što su uopće emocije?

Emocije su neuralne reakcije koje imaju neku funkciju. S obzirom na broj teorija i mišljenja koja se razlikuju, teško je strogo definirati emocije. One su jedan od najvažnijih koncepata i obilježja ljudskog roda stoga je važno potruditi se doći do zaključka i barem okvirnog dogovora oko njihove definicije. Često čujemo pitanje o tome razmišlja li netko glavom ili srcem. Možemo reći da razmišljanje glavom karakteriziraju razum i racionalnost te pribranost

u trenutku donošenja neke odluke. Razmišljanje srcem, s druge strane, karakterizira iracionalno i nerazumno razmišljanje; ono koje se događa instinktivno i bez razumne podloge. Razmišljati srcem znači u računicu uključiti trenutne osjećaje, a ne logičke parametre. No ipak, Oatley u svom već spomenutom djelu tvrdi da „emocije nisu nešto suprotno razumu“, već da „nadopunjuju nedostatke mišljenja“ (2007:124).

Nadalje, Shiota i Kalat u svom djelu („Emotions“, 2012) navode dvije široke definicije napisane u različitim razdobljima, no ono što je važno jest to da one imaju puno zajedničkih dodirnih točaka te se čine kao najrelevantnije s obzirom da pokrivaju široki spektar okolnosti nastanka emocija:

„Emocije su izveden složeni slijed reakcija na podražaj uključujući kognitivne evaluacije, subjektivne promjene, autonomni i neuralno uzbuđenje, impulse na akciju i ponašanje namijenjeno tome da ima utjecaj na stimulans koji je inicirao taj složeni slijed“ (Plutchik, 1982:551, u Shiota i Kalat, 2012:4).

„Emocija je univerzalna, funkcionalna reakcija na vanjski podražaj koji vremenski integrira fiziološke, kognitivne, fenomenološke i bihevioralne kanale koji olakšavaju odgovor koji pojačava sposobnost i oblikuje okoliš s obzirom na trenutnu situaciju“ (Keltner & Shiota, 2003:89 u Shiota i Kalat, 2012:4).

Ono što autori navode kao dodirne točke upućuje na to da su emocije funkcionalne u smislu Darwinove teorije koja govori da su emocije, između ostalog, dio evolucije te da su imale ulogu prilagođavanja i preživljavanja. Dakle, emocije nisu besmislene, već svakako imaju svoju svrhu. Nadalje, emocije služe u svrhu odgovora na određene podražaje i utjecaje iz okoline. Osoba procjenjuje neki događaj te uvjetovano njime emocionalno odgovara. Ono po čemu se razlikuje od tjelesnih potreba je po tome što dolazi iz okoline, a ne iz unutrašnjosti osobe same. Zaključno, ono na temelju čega se još ove dvije velike definicije slažu jest to da „emocionalno stanje uključuje četiri aspekta – spoznaju („subjektivne promjene“ ili „fenomenologiju“), fiziološke promjene i ponašanje“ (ibid, 5).

Prema Marku Devonu postoji pet vrsta emocija. One se dijele na koncepcije (majčina ljubav, zavist, ponos...), senzacije (gađenje, dosada, uzbuđenje...), reflekse (strah, uzbuđenje), nenamjerne izraze (plač, užas, crvenjenje), namjerne izraze (ljutnja, smijeh...). Nenamjerni

izrazi su „biološke adaptacije“: „prenose se reprodukcijom na sljedeću generaciju“ (Devon, 2006:9). Jedino su namjerni (dobrovoljni) izrazi „kulturalne adaptacije“. Dakle ne prenose se reprodukcijom, već usmeno i interkulturalnom komunikacijom. Konceptije usmjeravaju naše ponašanje – ljubav je najbolji primjer koncepcije. To su pozitivni ili negativni mentalni efekti koje pokreću neki uzroci; one ne pokreću fizičke/fiziološke efekte i ne moraju ih pokretati da bi usmjeravali naše ponašanje.

Smatram da se najrelevantniji model emocija nalazi unutar konstrukcijskog pristupa. Emocije se konstruiraju unutar diskursa, tj. unutar društva i kulture te na njihovu konstrukciju utječu razni čimbenici. Emocije su više stečeno kulturalno, nego biološki urođeno ponašanje. U svemu tome veliku ulogu igra jezik putem kojega se prenosi znanje o emocijama i njihovom kategoriziranju.

3. NEUROBIOLOŠKI PRISTUP

3.1. *Autonomni živčani sustav*

Živčani se sustav dijeli na središnji i periferni. Središnji se dijeli na mozak i leđnu moždinu, a periferni na somatski i autonomni. Autonomni se još dijeli na simpatikus i parasimpatikus. U središnjem živčanom sustavu mozak je odgovoran za kontroliranje ponašanja i regulaciju tjelesnih fizioloških procesa, a leđna moždina odgovorna je za komunikaciju između mozga i tijela te za aktivnosti kao što su refleksni odgovori na podražaje. Periferni živčani sustav povezuje središnji s organima, mišićima i žlijezdama u tijelu. U kontekstu ovog rada i bavljenja emocijama važniji je autonomni živčani sustav stoga ću se fokusirati na njega:

„Fizičke promjene povezane s emocijama kao i hormone koji teku kroz krvotok kontroliraju grane živčanog sustava znanog kao autonomni živčani sustav“ (Shiota i Kalat, 2012:83).

Dakle, autonomni živčani sustav ima dva dijela, to su simpatikus i parasimpatikus. Prvi priprema tijelo na akciju, a drugi čuva energiju. Njihove funkcije imaju suprotan efekt i baš zbog toga jedan bez drugoga ne mogu funkcionirati. Ukratko, autonomni živčani sustav služi za održavanje homeostaze unutar tijela. On je odgovoran za kontrolu i upravljanje vitalnim organima i aktivnostima: „Autonomni živčani sustav sastoji se od neurona koji se šire od leđne moždine do organa kao što su srce, pluća, trbuh, utrobe, spolnih organa pa čak i glatkih mišića koji obavijaju arterije“ (ibid, 84).

Uglavnom, neurobiološka teorija ukazuje na to da emocija ne ostaje zatvorena unutar tijela i njegovih procesa, već da se izražava i na površini tijela; ponekad su to izrazi lica, pokreti tijela, tjelesne tekućine itd. Emocije se događaju i unutar i izvan tijela te u mozgu; čini se da prožimaju cijelo naše biće:

„Osjećaji su skupovi mišićnih i žljezdanih odgovora smještenih na licu, a i široko rasprostranjenih po čitavu tijelu, koji stvaraju senzornu povratnu informaciju koja je po sebi ili “prihvatljiva” ili “neprihvatljiva”. Ovi organizirani skupovi odgovora aktiviraju se u subkortikalnim centrima, gdje su spremljeni specifični “programi” za svaki pojedini osjećaj. Ti su programi dar prirode i genetski su naslijeđeni. Oni su sposobni istodobno zahvatiti tako udaljene dijelove tijela kao što su lice, srce i endokrine žlijezde i nametnuti im specifičan obrazac povezanih odgovora“ (u Oatley 2007:116, prema Tomkins 1962:243-244).

Dakle, očito je da se emocije ne zadržavaju u tijelu, već da se gotovo uvijek iskazuju i izvan njega. Tijelo jasno daje do znanja što se unutar njega događa, a ljudi kao društvena bića također imaju sposobnost prenijeti to i u jezik. Kasnije u radu na temelju lingvističke analize postat će jasnija povezanost fizičkih i fizioloških aspekata emocija tj. ljubavi i te metafora koje se ostvaruju unutar hrvatskog jezika. Na primjer, ljubav se često u razgovoru povezuje s toplinom, dakle fizičkim osjetom koji dovodi do fiziološke reakcije – znojenja.

Iako shvaćam važnost uključivanja neurobiološkog pristupa u analizi leksema „ljubav“, zbog množine literature i opširnosti predmeta istraživanja te nedostatka vremena i prostora za dublju analizu u ovom sam se poglavlju samo nakratko osvrnula na autonomni živčani sustav.

4. LJUBAV

Postoje mnoga mišljenja da je ljubav stanje uma, izbor, iskustvo, veza, praksa, a ne emocija.

[...] koncept ljubavi možda je emocijski koncept koji je najviše „metaforiziran“. Tvrdit ću da je to moguće zbog činjenice da nije samo emocija, nego i veza [odnos] također“ (Kövecses, 2004:27).

Ljubav radije definiramo kao koncept, nego kao emociju, no svejedno je treba proučavati u sklopu teorije emocija jer je ona dugotrajno ljudsko stanje koje uključuje sklop raznih okidača koje pokreću naše misli i osjećaji. Ljubav je trajnija i jače ukorijenjena od drugih emocija te ne mora nužno izazivati fiziološke odgovore. Kako god, ljubav ne možemo shvatiti samo kao radnju, kao nešto što planiramo, provodimo, održavamo i kontroliramo jer je ona koncept kojeg tvori sklop emocija koje ne možemo zanemariti u njenom definiranju. Za razliku od ostalih emocija, ljubav je konstantna te osnovni pokretač ljudskog života; energija bez koje se naši 'motori' kreću sporije ili čak i staju. Ljubav je koncept i kategorija za sebe, no ipak je treba proučavati u sklopu emocija. Ako uzmemo u obzir da su emocije često nepredvidive i iznenadne, tada se ljubav po svojim osobinama izdvaja. Kada nekoga volimo onda se trudimo oko te osobe (ili stvari) te joj pokušavamo pokazati da nam je stalo sve dok se ne osjećamo dovoljno sigurno da više ne moramo dokazivati (to se može odnositi i na prijateljsku, sestrinsku/bratsku, romantičnu ili neku drugu vrstu ljubavi). Pokušavamo ih razumjeti, poštujemo ih, osjećamo empatiju i zato im pomažemo te u obzir uzimamo njihove potrebe. Iz toga je očito da ljubav zahtijeva više truda i ulaganja od drugih emocija. Stoga je mnogi psiholozi smatraju stavom- „kombinacijom vjerovanja, osjećaja i ponašanja usmjerenih prema osobi, objektu ili kategoriji“ (Shiota i Kalat, 2012:204). Stavovi naglasak stavljaju na spoznaju, a ne na osjećaje. Također, kao što smo do sada vidjeli, emocije su uglavnom reakcije koje imaju svoju svrhu i uglavnom nisu dugotrajne, dok su stavovi izgrađena mišljenja o nečemu te ne moraju biti funkcionalni i uglavnom su trajni (ibid, 204). Nadalje, postoje teorije o (romantičnoj) ljubavi kao „kulturalno naučenom setu očekivanja o događajima, mislima, osjećajima i ponašanjima“ (ibid, 204). Dakle, ljubav je prema tome kulturni obrazac i koncept koji se drugačije poima u svakoj kulturi. Kako god, teorije se mogu složiti oko toga da je ljubav prisna i bliska veza dva subjekta koja dijele složene osjećaje. Oni su složeni jer se ne radi samo o jednom osjećaju, već o sklopu više njih. „Prototipska ljubav“ još je jedna od mogućnosti definiranja . Prototip je ranije definiran u sklopu jezika i znamo da je on usko vezan uz koncept kategorije. Stoga je ljubav sustav u čijem je središtu ona sama,

ali je opisuju mnogi drugi prototipovi, ali i kategorije, koncepti i pojmovi.: „najčešće spominjani [prototipski] primjeri su – ljubav prema roditeljima, djeci, članovima obitelji i vrlo bliskim prijateljima“ (ibid, 204). Ljubav se prema tome najbolje može shvatiti kao veza koju stvaramo s nekom osobom ili stvari u cilju njenog održavanja (veze) tijekom što dužeg perioda života. Ljudi imaju konstantnu potrebu za ljubavlju, bilo ona romantična, prijateljska, roditeljska ili neka druga.

„[...] emocije ljubavi, naklonosti i sreće kreativno približavaju ljude u suradnji. Emocije ljutnje, straha i prezira dovode ljude u sukob. Prema tome, te dvije skupine emocija stvaraju dva osnovna načina socijalne interakcije [...]“ (Oatley, 2007:276). Ako pri definiranju ljubavi u obzir uzmemo njoj suprotnu emociju, tada dobivamo kompletniju sliku. Prema Thesaurus⁸ online rječniku ljubav je: pripadanje, privrženost, razumijevanje, predanost, osjećaj, prijateljstvo, požuda, poštovanje, nježnost, čežnja, povezanost, svidanje, žar, vatra, pažnja, njega, užitak, slabost, empatija, sreća, vjernost, naklonost, simpatija, bliskost, toplina, itd. Sve su to prototipski primjerci ljubavi. Prema istom rječniku njezini antonimi su: mržnja, nenaklonost, podcjenjivanje, nepoštovanje, prijezir, apatija, tuga, žalost, nevjera, izdaja, gađenje, grozota, užas, averzija, antipatija, udaljenost, hladnoća, itd. Vidimo da je ljubav vrlo široki koncept kojeg označavaju mnogi prototipovi i drugi koncepti. Ona nikako nije jednostavna za objasniti čemu svjedoče mnogi tekstovi napisani kroz cijelu povijest u kojima se pojavljuje, a nerijetko je i glavna tema. To nam pokazuje da je ljubav jedna od najvažnijih pojava u ljudskom životu. Metaforički ona je hrana za dušu. Iako postoji mnogo vrsta ljubavi, možda je prvotno opjevana i mitski obogaćena ona prema bogovima. Navodim citat iz Biblije jer smatram da je korisno i zanimljivo vidjeti kako velika knjiga postanka iznosi definiciju ljubavi (1. poslanica Korinćanima, 13. poglavlje)⁹: „Ljubav je velikodušna, dobrostiva je ljubav, ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se; nije nepristojna, ne traži svoje, nije razdražljiva, ne pamti zlo; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini; sve pokriva, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi“. Ovdje se očituje velika metaforičnost izraza koja je potrebna za definiranje visoko apstraktnog pojma kao što je ljubav. Njoj se daju osobine osobe koja se: a) ponaša po pravilima: nije nepristojna, b) odlikuje plemenitim osobinama: velikodušna, dobrostiva, nije zavidna, ne hvali i ne nadima se, itd. U nadolazećem dijelu rada analizirat ću leksem „ljubav“ uz pomoć metode korpusnog pristupa.

⁸ Thesaurus.com, <http://www.thesaurus.com/cite.html?qh=appreciate&ia=lexrog> (Posjećeno 24.3.2015.)

⁹ Kršćanska sadašnjost, <http://biblija.ks.hr/search.aspx?pojam=Hvalospjev%20ljubavi> (Posjećeno 24.3.2015.)

5. KORPUSNI PRISTUP

„Sketch Engine“ je alat koji služi za istraživanje jezika i koji se služi nezamislivo velikim korpusom riječi kako bi analiza bila iscrpnija, temeljitija i kvalitetnija. Dakle, uz pomoć „Sketch Engina“ možemo analizirati odnos među riječima u rečenici i tako doći do zaključaka u nekom širem polju. U ovom slučaju ja analiziram riječ „ljubav“ kao koncept u kontekstu jezika i emocija. U njenom konceptualnom i jezičnom obliku zanima me što je to ljubav, kakva može biti, što se s njom može, je li ona vrijeme ili prostor, objekt, subjekt ili agent, što može raditi i napraviti, u kojem se kontekstu najčešće nalazi te u kojem obliku, kolika je čestota riječi koje se pojavljuju/ponavljaju uz nju itd.

Za svoju analizu odabrala sam korpus Hrvatskog interneta (*croatian web, version 2*) jer je broj pojava leme¹⁰ „ljubav“ u njemu najveći. U ovom se korpusu lema „ljubav“ pojavljuje 577,350 puta što je 0.028%. Za usporedbu, u Hrvatskoj jezičnoj riznici broj pojava leme ljubav je 7411 što je 0,009%, a u Hrvatskom nacionalnom korpusu je 13538 tj. 0.029% (tu je postotak veći, no ukupan broj pojava leme je i dalje manji).

Iako ih ima još mnogo, ovo je popis web stranica na kojima je najveća čestota pojava leme ljubav:

<u>text.url</u> <u>domain</u>	<u>Čestota</u>	
blog.hr	113,271	
forum.hr	85,309	
index.hr	31,620	
vecernji.hr	23,618	
tportal.hr	20,711	
slobodnadalmacija.hr	16,426	
glas-koncila.hr	10,076	
dnevnik.hr	8,660	
mojblog.hr	7,285	
bloger.hr	6,605	
popcorn.hr	6,101	
nacional.hr	5,791	
net.hr	5,784	
24sata.hr	4,411	
zadarskilist.hr	4,190	
skole.hr	3,869	
she.hr	3,842	
pastoralmladih.hr	3,499	

Slika 1. Prikaz čestote pojavljivanja leme na web stranicama¹¹

¹⁰ Lema je set obrazaca riječi koje se mogu konjugirati ili deklinirati (prema „Discovering English with the Sketch Engine, James Thomas, 2014)

¹¹ Preuzeto sa web stranice NoSketch Engine , posjećeno 25.3.2015.

Nadalje, ove slike pokazuju prvih nekoliko desetaka primjera riječi koje se najčešće pojavljuju uz lemu:

	Freq	T-score	MI	logDice					
P N ljubav	15,655	123.807	6.574	8.795	P N istinski	2,227	46.712	6.623	6.796
P N božje	6,440	79.952	8.075	8.318	P N puno	5,194	68.271	4.246	6.789
P N potraga	5,808	75.874	7.823	8.155	P N istina	3,367	55.819	4.716	6.747
P N iskreno	5,991	76.963	7.465	8.139	P N svoj	22,164	136.829	3.627	6.722
P N vjera	5,829	75.235	6.101	7.769	P N o	25,979	147.893	3.601	6.715
P N bog	8,159	88.114	5.351	7.707	P N raspeta	1,832	42.789	11.670	6.695
P N pun	6,066	76.324	5.642	7.629	P N sreća	2,362	47.550	5.533	6.677
P N voditi	6,780	80.082	5.188	7.496	P N velik	12,846	103.706	3.556	6.575
P N moj	11,031	100.896	4.667	7.425	P N djelo	2,857	51.017	4.457	6.500
P N mir	4,083	62.649	5.676	7.285	P N božji	1,819	41.920	5.869	6.440
P N pravi	3,700	59.658	5.701	7.195	P N p.	1,841	42.093	5.720	6.429
P N vječan	2,949	53.833	6.847	7.178	P N božanski	1,591	39.650	7.395	6.416
P N bezuvjetan	2,575	50.697	10.051	7.170	P N dobrota	1,544	39.127	7.880	6.397
P N srce	4,366	64.210	5.147	7.146	P N pjesma	2,445	47.275	4.509	6.391
P N prav	5,621	72.221	4.767	7.144	P N kršćanski	1,681	40.380	6.048	6.369
P N osjećaj	3,171	55.049	5.479	6.973	P N zabranjen	1,774	41.144	5.433	6.332
P N vođenje	2,400	48.587	6.927	6.926	P N nesretan	1,527	38.643	6.492	6.296
P N život	7,751	82.916	4.103	6.876	P N govoriti	3,742	56.592	3.740	6.295
P N njegov	10,503	95.920	3.965	6.871					
P N prijateljstvo	2,180	46.294	6.881	6.797					

Slika 2. i 3. Prikazi čestote pojavljivanja riječi uz lemu¹²

Ovdje treba obratiti pažnju na stupac „logDice“ jer on pokazuje statistiku koja uzima u obzir čestotu pojavljivanja riječi. Na vrhu liste su riječi koje se najčešće pojavljuju uz lemu ljubav. „MI“ ili *mutual information* je statistička procedura koja pokazuje da su najznačajniji kolokati riječi koje nisu nužno zajedničke u jeziku, nego su značajne samo u ovom kontekstu. Riječi kojih u ovom stupcu ima najviše (koje su na vrhu MI liste) često su rijetko (inače) i specifične su za ovaj određeni čvor. T-score broji riječi koje su uglavnom funkcijske, ali koje su zajedničke i drugim riječima. „Freq“ stoji za općenitu čestotu pojavljivanja određene leme¹³.

5.1. Analiza leme LJUBAV

Prema Kovecsesu „središnja ideja, a stoga i središnja metafora u sustavu ljubavi jest ideja JEDINSTVA, barem sudeći po broju različitih metaforičkih veza i leksičkih elaboracija na takvim izvornim domenama, kao JEDINSTVA DVA KOMPLEMENTARNA DIJELA,

¹² Preuzeto sa web stranice NoSketch Engine, posjećeno 25.3.2015.

¹³ Prema „Discovering English with the Sketch Engine“, James Thomas, 2014

VEZE, i BLISKOSTI“ (2004:27). Ispod svake ću metafore napraviti tablicu koja prikazuje učestalost pojavljivanja određenih leksema u okolini leksema „ljubav“.

5.1.1. „LJUBAV JE JEDINSTVO“

Da je ljubav jedinstvo postoje mnogi primjeri koji podržavaju tu tezu u korpusu Hrvatskog interneta, na primjer:

- „nalaze da sve vode k jedinstvu ljubavi po tome što se svi uzajamno ljube bratskom ljubavlju i idu ususret jedni drugima s poštovanjem“ (franjevci-split.hr)
- „čim manjka jedinstva, sigurno majka i ljubavi. Molimo od Boga da probudi u nama ljubav s tim će nam darovati sve što proizlazi iz ljubavi, a to je jedinstvo“ (kapucini.hr)
- „ljubav traži jedinstvo, a čezne za samostalnošću“ (kapucini.hr)
- „dakle o reciprocitetu se tu i tamo može govoriti kod država i trgovine, a kod ljubavi o pokušaju jedinstva u različitost“ (forum.hr)
- „dar jednog novog zajedništva ljubavi koja je živa i stvarna slika onog najposebnijeg jedinstva“ (t-com.hr)
- „Budi pametan promiči jedinstvo. Dakako u ljubavi“ (dnevnik.hr)

Kovecses (2004:26-27) je također naveo konceptualne metafore za ljubav za koje tvrdi da se najviše koriste u svakodnevnom jeziku. Ja ću navesti vlastiti primjer za neke od njegovih metafora.

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Zajednica	- 1,267 (0.6 na milijun)
- Jedinstvo	- 1,252 (0.6 na milijun)
- Zajednička	- 281 (0.1 na milijun)

5.1.2. „*LJUBAV JE NUTRIJENT*“ - Ljubav je kao nutrijent osnovna stvar za preživljavanje.

Nedostatak ljubavi znači nedostatak zdravlja i vitalnosti organizma.

- „gladan si ljubavi, mira i sreće“ (veritas.com.hr)
- „Aquarius Records nazvao po pobjedničkoj pjesmi " Lipote gladan ljubavi žedan " (rivers.hr)
- „ljubav je kao zrak i hrana bez kojih ne možemo živjeti“ (zivotna-skola.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Hrana	- 1,177 (0.6 na milijun)
- Gladan	- 384 puta (0.2 na milijun)
- Žedan	- 173 (0.1 na milijun)
- Sit	- 26 (0.0 na milijun)
- Nezasitan	- 15 (0.0 na milijun)

5.1.3. „*LJUBAV JE PUTOVANJE*“ - Ako ljubav ima cilj, tada ima i početak. Pri kretanju od

početka do cilja događa se to putovanje koje se spominje u konceptualnoj metafori koja ju opisuje kao takvu. Početak „putovanja“ kreće s upoznavanjem, zatim slijedi zajednički život i nakon toga razvod, prekid ili veza do smrti.

- „mi mu mnogo značimo, mi smo cilj njegove čežnje i ljubavi“ (krizari.hr)
- „svaka velika ljubav ne traži ljubav- ona traži više - sve dobre stvari približavaju se svome cilju“ (dean-ganza.iz.hr)
- „ja svoju ljubav želim okruniti ciljnom rampom“ (autosport.hr)
- „primarni cilj ove ljubavi nije druga osoba, nego vlastito ja“ (adventisti.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Put	- 6,314 (3.1 na milijun)

- Početak	- 1,281 (0.6 na milijun)
- Cilj	- 927 (0.5 na milijun)
- Odredište	- 19 (0.0 na milijun)
- Stići	- 251 (0.1 na milijun)

5.1.4. „LJUBAV JE TEKUĆINA U SPREMNIKU“ - ljubav je tekuća tvar koja može ispuniti

neki spremnik. U prenesenom značenju, ljubav može „ispuniti“ osobu, ona može „teći“ i smjestiti se u neki spremnik.

- „tvoja ljubav teče mojim venama“ (index.hr)
- „poteče vječna ljubav i preobraženje svijeta“ (dominikanci.hr)
- „postoji nešto što bismo mogli nazvati rijeka ljubavi koja teče kroz naše srce“ (atma.hr)
- „tako moja stara karma zaustavlja ulazak novog toka ljubavi“ (alternativa.hr)
- „sprečava stvaranje zdravih i ispunjavajućih odnosa punih ljubavi“ (centar-angel.hr)
- „ispuni moje unutarnje biće svojom ljubavi“ (izlazak.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Pun	- 7,100 (3.5 na milijun)
- Ispunjen	- 413 (0.2 na milijun)
- Teći	- 265 (0.1 na milijun)
- Tok	- 79 (0.0 na milijun)

5.1.5. „LJUBAV JE RAT“ – dakle, ljubav osim što je rat, ona je i ratnik u svojim vlastitim

borbama („ljubav pobjeđuje sve“)

- „ljubav pobjeđuje sve zapreke“ (iep.hr)

- „njihova zabranjena i neobična ljubav pobjeđuje sve“ (skole.hr)
- „obiteljska ljubav kao i svaka druga može preživjeti svakodnevne borbe“ (kmp.hr)
- „bila je to borba mlade žene u procijepu između dvije ljubavi“ (cbs-split.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Rat	- 1,399 (0.7 na milijun)
- Pobjeda	- 695 (0.3 na milijun)
- Borba	- 636 (0.3 na milijun)
- Gubitak	- 425 (0.2 na milijun)
- Oružje	- 182 (0.1 na milijun)
- Bitka	- 135 (0.1 na milijun)

5.1.6. „*LJUBAV JE MAGIJA*“ – ljubav ima sposobnost zamagljivanja stvarnosti na način da se pojavljuje kao magija i da „začara“ objektivnu realnost

- „daje lažni osećaj zadovoljstva ili na iluziju lepote i ljubavi, koje čine stvarnost čarobnom“ (astro-portal.hr)
- „ljubav je suprotnost smrti, ona je gorko začaravanje“ (dean-ganza.iz.hr)
- „ljubav, najveća čarolija, podarila je princezi samopouzdanje“ (hnkvz.hr)
- „sva dragost, čar, ljepota ljubavi nije sama sebi svrhom“ (ivanmerz.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Misterij	- 262 (0.1 na milijun)
- Čar	- 159 (0.1 na milijun)
- Čarolija	- 145 (0.1 na milijun)
- Magija	- 146 (0.1 na milijun)
- Napitak (ljubavni, čarobni)	- 26 (0.0 per million)

5.1.7. „*LJUBAV JE TOPLINA*“ – s obzirom da se poistovjećuje s jedinstvom i blizinom pa

tako i zagrljajem i pozitivnim osjećajima, ljubav se poistovjećuje s takvom

apstraktnom osjetilnom dimenzijom.

- „ljubavi moja kao najtoplija zraka“ (index.hr)
- „ljubavi moja osjećaš li vrelinu poljupca (index.hr)
- „toplinom miriše ljubav tvoja“ (index.hr)
- „iznenađena toplinom ljubavi i želje nije ni primijetila“ (index.hr)
- „ogrijati svoje srce na toplini njegove ljubavi“ (franjevci-split.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Toplina	- 2,113 (1.0 na milijun)
- Sunce	- 779 (0.4 na milijun)
- Grijeti	- 259 (0.1 na milijun)

5.1.8. „*LJUBAV JE VATRA*“ – ona je vruća i zapaljiva, potrebno je rukovati s oprezom:

- „ostvarit će se uz pomoć vatre ljubavi. Ako se pak ne ostvari, to znači da vatra nije bila dovoljna“ (zivotna-skola.hr)
- „ma koliko bila okorjela nečija čud, rastopit će se na vatri ljubavi“ (zivotna-skola.hr)
- „u njenoj duši razbukta se vatra ljubavi“ (index.hr)
- „ljubav je tinjala, grčila se, tražila puteve“ (blog.hr)
- „vatra koja gori u poniznu čovjeku jest vatra ljubavi“ (figulus.hr)
- „sveobuhvatne i neugasive Božje ljubavi“ (zupa-svete-obitelji.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Vatra	- 607 (0.3 na milijun)
- Plamen	- 508 (0.3 na milijun)
- Ugasiti	- 255 (0.1 na milijun)
- Iskra	- 168 (0.1 na milijun)

5.1.9. „*LJUBAV JE BILJKA*“ – ona ima sposobnost rasta; o njoj se treba brinuti te ulagati kako

bi dobila na svojoj dimenziji:

- „sa svakom spoznajom raste i ljubav“ (mka.hr)
- „svi zajedno rastemo u ljubavi“ (prostorduha.hr)
- „sudjelovanjem u misnom slavlju raste naša vjera i ljubav (uik.hr)
- „tako nam je postalo jasno da ljubav raste ako naučimo jedan drugoga poštovati“ (kapucini.hr)
- „raste ljubav koja kruži među njima, iz beskraja u beskraj“ (kapucini.hr)
- „u ruke ljubavi koja se doima kao da sve više raste“ (zupa-cernik.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Rasti	- 1,122 (0.6 na milijun)
- Mirisati	- 134 (0.1 na milijun)
- Nicati	- 109 (0.1 na milijun)
- Uzgajati	- 45 (0.0 na milijun)
- Zalijevati	- 24 (0.0 na milijun)

5.1.10. „*LJUBAV IMA OČI*“– ona ima sposobnost vida, tj. češće gubi tu sposobnost kao što

vidimo u sljedećim primjerima:

- „romantizira i glorificira intenzivnu, strašću zaslijepljenu ljubav“ (magazin.hr)
- „ljubav zna da bude slijepa“ (forum.hr)
- „pronašla je pobjednika, osjećaj nad osjećajima, ali Ljubav je postala slijepa“ (zivotna-skola.hr)
- „ah, kako je ljubav slijepa“ (mala-scena.hr)

LEKSEM	BROJ POJAVNICA
- Vidi	- 881 (0.4 na milijun)
- Ne vidi	- 79 (0.0 na milijun)
- Oči	- 880 (0.4 na milijun)
- Slijepa	- 689 (0.3 na milijun)
- Gleda	- 407 (0.2 na milijun)

ZAKLJUČAK

U ovom se radu opisuje da je jezik, osim što služi kao sredstvo komunikacije, važan agent u konstruiranju kognitivnih sposobnosti i razumijevanju svijeta te općeg znanja. S obzirom da na svijetu postoji nekoliko tisuća jezika može se samo zamisliti koliko postoji različitih načina mišljenja i percepcija stvarnosti. Jezik je jedinstveni sustav i način komunikacije kojeg samo u ljudskom jeziku tvori kompleksan sustav pravila i znakova. Sve se to stvaralo tijekom ljudske evolucije zahvaljujući kojoj su se ljudi razvijali te naučili širiti kulturu i poglede na svijet preko zemljopisnih granica. Dakle, kultura, običaji, mentalitet i druge ključne značajke ljudskih zajednica ne bi postojale kao takve bez jezika. U svemu tome vrlo je važan koncept kategorizacije jer ona pomaže smjestiti pojmove u određene obrasce i okvire te tako oblikovati mišljenje, ali i opće znanje. Očito je stoga da jezik nije puka razmjena informacija, već da je važan čimbenik u oblikovanju emocionalnih reakcija te razumijevanju svijeta općenito.

Emocije su procesi u mozgu koji nam pomažu u odnosu s okolinom. One se konstruiraju ovisno o kontekstu i unutar određene kulture i njenog jezika. On služi tome da se iskustva emocija smjeste u određene kategorije te da se mogu dijeliti i razumjeti u odnosu s drugim članovima neke zajednice. Tako na primjer postoje različita mišljenja kada dođe do definiranja ljubavi. Ona može biti definirana kao emocija, osjećaj, reakcija, mišljenje, stanje, izbor ili nešto drugo. Smatram da je treba proučavati u kontekstu emocija u okvirima kulture u kojoj nastaje zbog njenog kompleksnog karaktera i mnoštva čimbenika koji sudjeluju u njenom ostvarenju.

Korpusna analiza donosi uvid u metaforičke i metonimijske izraze koji opisuju ljubav. Prema tome, ona je jedinstvo, nutritivno svojstvo, putovanje, tekućina u spremniku, rat, magija, vatra, toplina, biljka, itd. Sve u svemu, ljubav je kulturološki konstruiran sustav koncepata i kategorija, dugotrajno ljudsko stanje, kombinacija i sklop emocija, stav, spoznaja i mišljenje, prisna veza, te još mnogo toga.

Rezultati analize leksema „ljubav“ plodno su tlo za buduće istraživanje na temu korelacije jezika i emocija te pri tom spajanje neurološkog, kulturološkog, lingvističkog i psihološkog pristupa.

LITERATURA:

- Barrett, Feldman Lisa: Constructing Emotion, 2011
- Boroditsky, Lera: How Language Shapes Thought, 2011
- Devon, Mark: The Origin of Emotions, 2006
- Evans, V. i Green, M. : Cognitive Linguistics, An Introduction, 2006
- Geeraerts, D. i Cuyckens, H. : Cognitive Linguistics, 2007
- Geld, Renata: Konceptualizacija i vidovi konstruiranja značenja- Temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi, 2006
- Kovecses, Zoltan: Metaphor and Emotion, 2004
- Kružić, B., Lovrić, M., Maksimović, T.: Kratki pojmovnik kognitivne lingvistike, 2010
- Lakoff, George: The Neural Theory of Metaphor, 2009
- Matasović, Ranko: Jezična ranolikost svijeta- Podrijetlo jezične raznolikosti, 2011
- Oatley, Keith: Razumijevanje emocija, 2007
- Shiota, N. M. i Kalat W. J.: Emotion, 2012
- Štrkalj Despot, Kristina: Od neurona do metafore (i natrag): Neuralna teorija metafore u okviru neuralne teorije jezika i mišljenja, 2013

IZVORI:

- NoSketch
Engine, http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/collx?q=aword%2C%5Blemma%3D%22ljubav%2%5D&q=e1000+&corpname=hrwac&attrs=word&ctxattrs=word&structs=p%2Cg&refs=%3Dtext.urldomain&lemma=ljubav&pagesize=100&gdex_enabled=1&gdexcnt=1000&cattr=word&cfromw=-4&ctow=0&cminfreq=5&cminbgr=3&cmaxitems=50&cbgrfns=t&cbgrfns=m&cbgrfns=d&csortfn=d, posjećeno: 25.3.2015.
- NoSketch
Engine, <http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/freqs?q=aword%2C%5Blemma%3D%22ljubav%2%5D&q=e1000+;corpname=hrwac&attrs=word&ctxattrs=word&structs=p%2Cg&re>

[fs=%3Dtext.urldomain&lemma=ljubav&pagesize=100&gdex_enabled=1&gdexcnt=1000;fcrit=text.urldomain+0;ml=1](http://www.thesaurus.com/cite.html?qh=appreciate&ia=lexrog), posjećeno 25.3.2015.

- Hrvatska Enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32240>, posjećeno 20.3.2015.
- Thesaurus.com, <http://www.thesaurus.com/cite.html?qh=appreciate&ia=lexrog> (Posjećeno 24.3.2015.)
- Kršćanska sadašnjost, <http://biblija.ks.hr/search.aspx?pojam=Hvalospjev%20ljubavi>, (Posjećeno 24.3.2015.)